

Täysistunto

Torstai 17.12.2015 klo 10.01—23.27

4.2. Suullinen kysymys Pariisin ilmastopimuksen jatkotoimista (Antero Vartia vihr)

Suullinen kysymys SKT 67/2015 vp

Suullinen kyselytunti

Puhemies Maria Lohela: Seuraava kysymys, edustaja Vartia.

Keskustelu

16.26 Antero Vartia vihr: Arvoisa rouva puhemies! Pariisissa saavutettiin viime viikonloppuna neuvottelutulos uudesta kansainvälisestä ilmastopimuksesta. Samalla päätettiin myös kiristää ilmastomuutoksen torjumista koskevaa tavoitetta 1,5 asteeseen. Maiden antamat kansalliset päästölupaukset johtavat kuitenkin jopa 3 asteen lämpenemiseen. Tämä olisi varmuudella katastrofaalista ihmiskunnalle. Pariisin sopimuksessa valtioiden johtajat yhdessä myönsivät, että nykyiset päästötavoitteet eivät riitä. Niitä päätettiin tarkastella viiden vuoden välein ja ensimmäisen kerran vuonna 2018.

Myöskään EU:n vuoden 2030 päästötavoitteet eivät ole linjassa uuden kansainvälisen tavoitteen kanssa. Tavoitteita on kiristettävä. Kysynkin: mitä hallitus aikoo tehdä sen eteen, että EU:n päästötavoitteet nostetaan sille tasolle, että ne ovat linjassa ilmastopimuksen kiristetyn tavoitteen kanssa?

16.27 Maatalous- ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Kysyjä oli aivan oikeassa, että tuo Pariisin sopimus on käännteentekevä, koska nyt ensi kertaa kaikki maailman maat sitoutuvat toimiin ilmastohaitallisen, tuhoisan lämpenemisen rajoittamiseksi. Tuossa sopimuksessa kaikki maat itse asiassa sitoutuvat niihin etukäteen antamiinsa suunnitelmiin. Euroopan unioni sitoutuu vähentämään päästöjä vähintään 40 prosentilla vuoteen 2030 mennessä.

Suomen hallitus on tässä toiminut jonkun verran etunojassa, koska jo hallitusohjelmassa päätimme, että vuoden 2020 ilmastotavoitteet uusiutuvan energian osuuden nostamiseksi ja päästöjen vähentämiseksi saavutetaan kuluvan vaalikauden aikana. Niin ikään olemme esitelleet hyvin kunnianhimoisia tavoitteita Suomelle koskien sitä, että uusiutuvan energian osuus nostetaan jopa yli 50 prosentin vuoteen 2030 mennessä, ja tässä kohtaa lähemme siis itse liikkeelle.

EU päättää omista tarkemmista 2030-ilmastotavoitteistaan tulevan vuoden aikana.

Puhemies Maria Lohela: Pyydän niitä edustajia, jotka haluavat esittää lisäkysymyksiä tästä aiheesta, ilmoittautumaan.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 84/2015 vp

16.29 Antero Vartia vihr (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Työ- ja elinkeinoministeriö valmistelee tällä hetkellä uutta ilmasto- ja energiastrategiaa sekä uusiutuvan energian tukijärjestelmää. Millä keinoin hallitus aikoo strategiassaan ohjata kulutusta päästöttömään suuntaan? Onko hallitus valmis verottamaan paljon päästöjä aiheuttavaa toimintaa nykyistä enemmän?

16.29 Elinkeinoministeri Olli Rehn (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Tämä Pariisin sopimus on hyvin tärkeä virstanpylväs ihmiskunnalle, ja mielestäni kaikkia neuvottelijoita on syytä onnitella tästä tärkeästä askeleesta ja myöskin ministeri Kimmo Tiilikaisista, koska hän toimi hyvin tärkeässä roolissa EU:n valtuuskunnassa näissä neuvotteluissa.

Suomen hallitus tulee toimimaan EU:n yhteisten päätösten mukaisesti, energia- ja ilmastolinjauksen mukaisesti, joka tähtää vuoteen 2030, joka on linjassa näiden Pariisin päätösten kanssa. Siihen sisältyy varsinkin se hyvin myöskin edustaja Vartian edustamaan ekologisen markkinatalouden ajatteluun sopiva toimenpide päästökaupan kehittämisestä. Päästökauppa ei ole toiminut ihanteellisella tavalla, ja sen vuoksi on syytä jatkossa nimenomaan päästökauppajärjestelmää kehittämällä huolehtia siitä, että näihin yhteisiin päästötavoitteisiin päästään.

16.30 Satu Hassi vihr (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! On todella syytä onnitella hienosta Pariisin sopimuksen lopputuloksesta ministeri Tiilikaisista ja koko Suomen neuvottelutiimiä. Mutta kuten edustaja Vartia jo totesi, se, mitä Pariisissa sovittiin, edellyttää kaikilta mailta, myös EU:lta ja Suomelta, nykyisten tavoitteiden tiukentamista.

Muun muassa Sitra on tuonut esille sitä, että Suomella on mahdollisuus saada hyvin paljon uusia työpaikkoja ja vientituloja ilmastoystävällisen teknologian viemisellä. Se edellyttää kuitenkin sitä, että kotimaassa nostamme kunnianhimon tasoa. Kysyn: aikooko hallitus nyt todella nostaa siihen verrattuna, mitä tähän mennessä on jo päätetty? Sinänsä olen hyvin ilahtunut tästä, mitä ministeri Rehn äsken sanoi. Ymmärsin sen tarkoittavan sitä, että hallitus suhtautuu myönteisesti siihen, että EU:n päästökaupan päästökattoa tiukennetaan. Sehän on yksi niistä asioista, jotka tarvitaan, jotta Pariisin sitoumukset oikeasti toteutuvat.

16.31 Maatalous- ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Edustaja Hassi ottaa erittäin tärkeän näkökulman eli tämän ilmastopimuksen vaikutuksen myös Suomen talouteen ja työllisyyteen ja niihin mahdollisuuksiin, mitä tämä meille avaa. Nyt se ensimmäinen huomio tuosta Pariisin sopimuksesta on tietysti se, että kun Suomi ja EU ovat jo aiemmin sitoutuneet varsin kunnianhimoisiin ilmastotoimiin, niin nyt kun muut maailman suuret taloudet tulevat tässä mukaan, niin se parantaa Suomessa toimivan teollisuuden kilpailukykyä suhteessa muihin maailmankolkkiiin ja auttaa turvaamaan olemassa olevia työpaikkoja.

Mutta vielä suurempi merkitys tässä todellakin avautuu niille uusille toimialoille energiatehokkuuden, uusiutuvan energian, päästöttömien teollisten prosessien kehittämisessä, missä on nyt tämän sopimuksen myötä pitkäksi aikaa kasvavat markkinat tiedossa. Ja tähän hallitus tähtää tuolla strategisella tavoitteellaan nousta näitten asioiden kärkitoimijaksi. Sitä me kärkihankkeella ajamme. Se edellyttää myös näitä demonstraatiolaitoksia ja pilotointitoimintaa.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 84/2015 vp

16.33 Elinkeinoministeri Olli Rehn (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Kuten sanoin, nuo Pariisin päätökset ovat linjassa EU:n jo tekemän energia- ja ilmastolinjauksen kanssa vuoteen 2030, jota Suomi vahvasti tukee.

Me olemme käynnistäneet työ- ja elinkeinoministeriön toimesta Pariisin ilmastositoumuksen vaikutusarvioinnin nimenomaan työllisyyden ja kilpailukyvyn näkökulmasta. Tässähän tämä sopimus toimii molempiin suuntiin Suomen kannalta, eli cleantechin saralla, puhtaiden ratkaisujen saralla, meillä on mittavat, merkittävät mahdollisuudet, joissa kirjaimellisesti vain taivas on kattona. Kiinan-kysyntä on valtavaa tulevana vuosikymmeninä. Toisaalta päästökauppa on myös haaste suomalaiselle energiantensiiviselle teollisuudelle, ja on tärkeää, että näissä neuvotteluissa huolehdimme siitä, että Suomi on samalla viivalla kaikkien muiden Euroopan maiden ja muiden maailman maiden kanssa.

16.34 Hanna Sarkkinen vas (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! On todella hienoa, että ilmastositoumus syntyi Pariisissa, sillä ilmastomuutos on suurin ihmiskuntaa kohtaava uhka, ja nyt, kun on saatu aikaiseksi globaali sopimus, ei ole enää syytä aikailla ilmastomuutoksen torjunnan kanssa. Myös Suomen teollisuus näkee tämän sopimuksen ja ilmastomuutoksen torjunnan suurena mahdollisuutena suomalaiselle teollisuudelle ja työpaikkojen luonnille.

Mutta haluaisin kysyä ilmastorahoituksesta. Osana sopimusta sovittiin, että vuodessa ohjataan kehitykselle 100 miljardia dollaria ilmastorahoitusta, jotta he voisivat varautua ilmastomuutokseen ja osallistua ilmastomuutoksen torjuntaan. Mikä on Suomen osuus ilmastorahoituksesta, ja mistä määrärahoista se aiotaan kattaa?

16.35 Maatalous- ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Teolliset maat, rikkaat maat todellakin sitoutuivat pitämään tuon lupauksensa vuoden 2020 tasolla olevan 100 miljardin dollarin rahoituksen samassa tasossa aina vuoteen 2025 asti. Uusia rahoittajamaita toivotaan myös mukaan kaikkein heikoimpien maitten avuksi, ja tämä tulee tapahtumaan valitettavasti vain vapaaehtoisella pohjalla. Ollisi ollut todella hienoa, että myös Kiinan ja Intian kaltaiset suuret talousjätit olisivat sitoutuneet antamaan rahoitusta — toki ne käytännössä sitä tekevätkin, mutta ainoastaan osa tästä rahasta on niin sanotusti budjettirahaa tai julkista rahaa.

Aivan yhtä tärkeäksi nousee se toinen osa rahoitussopimusta, missä sitoudutaan kehittämään laajalla rintamalla uudenlaisia rahoituslähteitä ja -instrumentteja, jotta pystytään mobilisoimaan myös yksityistä (Puhemies koputtaa) rahaa liikkeelle. Mistään kansallisista jaoista ja kiintiöistä maitten kesken ei ole sovittu.

16.36 Pauli Kiuru kok (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Pariisin ilmastositoumus oli ehkä paras joululahja, mitä globaali yhteisö saattoi saada. Kiinnitän huomiota näihin yritysmahdollisuuksiin. Kuka meillä ihan tarkkaan ottaen johtaa valmistelua tai koordinoitua siitä, miten Suomen elinkeinoelämä voi ottaa tästä asiasta kopin ja niin, että se tuo meille vientituloja, työpaikkoja ja sitten sitä hyvinvointia?

Edelleen, ehkä sitten tämmöinen yksityiskohtaisempi kysymys. Todennäköisesti ministeri Soini osaa tähän parhaiten vastata. Olisiko ajateltavissa, että Suomen suurlähetystöverkostolle otettaisiin ikään kuin kärkihankkeeksi ja jopa integroitaisiin vuoden 2017 juhla-vuoteen tämä ilmastoasia, vientimahdollisuudet ja Suomen osaaminen tällä saralla?

Pöytäkirjan asiakohta PTK 84/2015 vp

16.37 Elinkeinoministeri Olli Rehn (vastauspuheenvuoro): Kuten edustaja totesi, tämä on todellakin merkittävä mahdollisuus suomalaiselle yritys-elämälle ja teollisuudelle, ja se pitää käyttää hyväksi. Sen takia hallitus ennakoii jo ohjelmassaan sitä, että me panostamme hyvin vahvasti uusiutuvaan energiaan ja biotalouteen, ja tämä on keskeinen osa niitä kärkihankkeita, joita hallitus on käynnistänyt. Keskeinen toimija tässä on teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekes, samoin kuin muut TEM-konsernin toimijat, kuten Finnvera, Finpro ja Teollisuussijoitus.

On hyvin tärkeää, että osana kärkihankkeita vahvistetaan viennin edistämisen mahdollisuuksia alueella, jossa näemme eniten näköaloja. Tämä tapahtuu lisäämällä sekä ulkoministeriön että Finpron resursseja kaupallisen verkoston osalta, nimenomaan cleantechin ja biotalouden (Puhemies koputtaa) viennin edistämiseen.

16.38 Ulkoasiainministeri Timo Soini (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Tämä edustaja Kiurun kysymys oli todella olennainen. Suomellahan on melko hyvä rekordi eli maine ja näyttö, että kuinka esimerkiksi meidän suurlähetystömme ovat ympäristöystävällisiä. Esimerkiksi meidän Washingtonin suurlähetystömme on oikein siitä kuuluisa ja mallitapaus. Tätä pitää tietysti viedä eteenpäin.

Team Finlandin kohdalla näitä ponnisteluja pitää tehdä ja voidaan tehdä. Nyt ministeri Toivakka, joka on varsinainen meidän kaupparatsumme maailmalla, on ollut edistämässä nimenomaan näitä asioita sekä Iranissa että nyt Afrikassa Lake Turkanassa, eli tämän puolesta tehdään työtä. Tämä on se suomalainen tapa myös auttaa kehitysmaita ja kehittyviä talouksia kehittymään ja nostamaan itsensä ylös eikä pelkästään jättäytymään tukien (Puhemies koputtaa) varaan.

16.39 Riitta Myller sd (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Täällä ministeri Rehn sanoi, että vain taivas on kattona sille, miten paljon Suomi voi tätä cleantechiä viedä. Näin on, ja sen takia on erittäin harmillista, että Tekesin tutkimus- ja kehitysmäärärahoja on leikattu. Mutta nythän eivät riitä nämä perinteiset tavat, vaan erityisesti pitää myöskin ottaa liikenne. Kysynkin liikenneministeriltä sitä, millä tavalla nyt liikenteen puolella ollaan valmistauduttu siihen, että käytännössä 2050 hiilidioksidipäästöjen pitää olla nollassa.

Ajattelen itse, että raideliikenne on se kaikkein tärkein tapa. Miten tähän nyt sitten yhdistyy se, että monin paikoin raideliikennettä leikataan, erityisesti Pohjois-Karjalasta? Mutta tähän tarvitaan myöskin kehittämishankkeita. Itä-Suomen raideliikennettä voitaisiin kehittää sillä, että Luumäki—Kesälahti-välille saadaan aikaan kaksoisraide. Uskoisin, että näin isoon kehittämishankkeeseen olisi myös tulossa EU:n kehittämisrahaa. Ollaanko tähän valmistauduttu?

16.40 Liikenne- ja viestintäministeri Anne Berner (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Liikenteen tavoitteet ovat todellakin vaativat, ja siihen nähden on ihan selvää, että meidän on keskityttävä käytännössä kolmeen keskeiseen asiaan.

Meidän on huolehdittava siitä, että me saamme liikenteen nestemäisten biopolttoaineiden käyttöä lisättyä, mutta se vaatii myöskin meiltä merkittäviä investointeja. Tämän lisäksi meidän on huolehdittava siitä, että me saamme myöskin muita vaihtoehtoisia käyttövoimia lisättyä, ja se taas vaatii meiltä osin myöskin veropolitiikkaa. Me tarvitsemme lisää sähköautojen käyttöä, me tarvitsemme myöskin lisää kaasuautoja ja vetyautoja. Kolmannen tekijän saamme aikaiseksi sillä, että huolehdimme meidän liikennejärjestelmämme te-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 84/2015 vp

hokkuudesta. Se vaatii sitä, että me kehitämme digitaalisia palveluita, se vaatii sitä, että me kehitämme meidän raideliikenteemme kehittämistä, mikä tapahtuu osin kilpailun avaamisen kautta, ja se vaatii sitä, että me panostamme myöskin meidän infraamme, mitä me teemme nyt seuraavan kolmen vuoden aikana mittavalla panostuksella korjausvelkaan.

16.41 Maatalous- ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Nämä mahdollisuudet, mitä Pariisin sopimus avaa, jakautuvat todella laajalle sektorille. Nyt ei pidä miettiä pelkästään, että se on meille jotain tietynlaista teknologiaa.

Otan esimerkin koulutuksen saralta. Vielä neuvottelujen ollessa kesken, vaikka Suomi ja EU ja Indonesia ovat ehkä hieman eri leireissä tässä itse neuvotteluasemassa, kahdenvälisessä tapaamisessa Indonesian ministerin kanssa katsoimme jo tulevaan, minkälaisia yhteistyömahdollisuuksia meillä voi olla ilmastopimuksen syntymisen jälkeen, ja erittäin korkealle agendalla nousi mahdollisuus esimerkiksi metsäalan koulutuksen rakentamiseen. Heillä on valtava luotto Suomen metsäosaamiseen, ja nyt, kun meillä yliopistoilla tulee mahdollisuus myydä tutkintoja myös ulkomaille, tämänkaltaisiin mahdollisuuksiin täytyy tarttua ja alkaa räätälöidä koulutusta, jota kehittyvät maat tarvitsevat pystyäkseen toteuttamaan kunnianhimoista ilmastopolitiikkaa.

16.42 Rami Lehto ps (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Hehkutetun ilmastopimuksen syntymisestä huolimatta ilmassa on kuitenkin monia tummia pilviä. Tulossa on vaikeita keskusteluja EU:n sisälläkin, kun hiiliriippuvaisen Puolan ja muiden Itä-Euroopan maiden pitäisi panna sopimusta toimeen. Myös Suomesta on kuulunut soraääniä. Esimerkiksi Outokummun ympäristöjohtaja on lyttänyt Pariisin ilmastotulokset, koska siinä ei sovittu sitovasti päästökustannusten globaalista jaosta. Kysynkin ministeriltä: miten turvataan perinteisen teollisuuden kilpailukyky ja työpaikat Suomessa, kun sopimus astuu voimaan?

16.43 Maatalous- ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Juuri tämä huoli Suomen taloudesta ja työllisyydestä on ilman muuta yksi ilmastopolitiikan täytäntöönpanoon vaikuttava tekijä. Kuten totesin, Suomi ja EU ovat jo tähän mennessä sitoutuneet joka tapauksessa tekemään varsin kunnianhimoisia ilmastotoimia, ja kun nyt muut maailman suuret talousalueet ja samalla päästäjät tulevat mukaan näihin ilmastotoimiin, niin se pelikenttä tasenee. Nykytilanteeseen verrattuna suomalaisen raskaan teollisuuden, energiantensiivisen teollisuuden, toimintaedellytykset paranevat siis suhteessa EU:n ulkopuoliseen elämään.

Kun meillä on tämä EU 2030 -ilmastopaketti valmistelussa ja siihen liittyy tuo päästökauppajärjestelmän uudistaminen ja osana sitä ilmaisten päästöoikeuksien ohjaaminen globaalissa kilpailussa kaikkein tiukimmilla oleville teollisuudenaloille, joilla myös energian tarve on suurin, niin uskon, että tämä ilmastopimus yhdessä ja EU:n jatkossa tekemät päätökset pystyvät nimenomaan varmistamaan, että teollisuus Suomessa ja Euroopan unionin alueella pystyy toimimaan.

16.44 Anders Adlercreutz r (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies, ärade talman! Monien mielestä valkoinen joulu kuuluu perinteisiin ihan samalla tavalla kuin joulupukki, joulukuusi tai joulukinkku.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 84/2015 vp

Dessvärre har en allt större del av landet allt oftare problem med att uppfylla denna viktiga och älskade tradition. Vita jular blir allt ovanligare.

Tämä johtuu, kuten tiedämme, ilmakehän lämpenemisestä, johon Pariisin ilmastokokous haluaa puuttua. Kysynkin teiltä, maatalous- ja ympäristöministeri Tiilikainen: Miten aiotte Pariisin ilmastositomuksen hengessä varmistaa Suomen kansallisten panostusten, niin sanottujen INDC:iden, toteutumisen ja niiden kehittämisen, jotta me suomalaiset jatkossa saisimme nauttia valkoisista jouluista, ja miten hallituksen rajut leikkaukset kehitysapuun sopivat yhteen tämän kanssa? Sekä aiotaanko harkita uudelleen päästökaupan tulojen kohdentamisperiaatteita?

16.45 Maatalous- ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kuten jo aiemmin totesin, hallitus on itse asiassa omilla päätöksillään halunnut varhentaa Suomen ilmastotoimia, koska meillä on kaikki mahdollisuudet edetä uusiutuvassa energiassa ripeämmin kuin mitä olemme luvanneet ja samalla ajaa päästöjä alas himpun verran nopeammin kuin olemme luvanneet. EU on antanut yhteisen sitoumuksen, josta se ilman muuta tulee pitämään kiinni.

Tästä rahoitusjärjestelmästä kuvasin jo aiemmin, että paitsi että meillä on veronmaksajien rahaa, jolla rikkaitten maitten avulla avustetaan köyhien ilmastotoimia ja ilmastomuutokseen sopeutumista, oleellinen osa tuota rahoitusjärjestelmää ovat myös yksityisen rahoituksen mobilisointi ja erilaiset uudet rahoituslähteet. Tässä mielessä, vaikka jouduimme tekemään näitä ikäviä kehitysrahoituksen leikkauksia, myös kehitysrahoituksen suunnittaminen uudella tavalla, esimerkiksi Finnfundin pääomittamiseen, avaa varmasti näitä uusia mahdollisuuksia yksityisenkin rahan (Puhemies koputtaa) mobilisoimiseen ilmastotoimiin.

Puhemies Maria Lohela: Vielä yksi kysymys tähän aiheeseen.

16.46 Ozan Yanar vihr (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Turkki ja Venäjä ovat viime viikkoina nokitelleet näyttävästi. Venäläinen Rosatom rakentaa Turkin ensimmäistä ydinvoimalaa Etelä-Turkkiin. Reuters uutisoi viime viikolla, että Rosatom olisi mahdollisesti pysäyttänyt ydinvoimalan rakentamisen näiden nokittelujen vuoksi. Fennovoiman ydinvoimaluvan myöntämisen yhteydessä moni hallituspuolueiden edustajista vaakuutti, ettei Rosatom tekisi päätöksiä poliittisista syistä vaan kyse on vain energiapolitiikasta. Te valitsitte uusiutuvan energian sijasta tällaisen järjettömän hankkeen. Voiko siis Rosatom pysäyttää tai lopettaa Fennovoima-hankkeen rakentamisen Suomessakin poliittisista syistä? Oletteko, elinkeinoministeri, varautunut tähän asiaan?

16.48 Elinkeinoministeri Olli Rehn (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Hallitus on tietysti aina varautunut kaikkeen. (Naurua) Mutta koskien tätä kysymystä: Ensinnäkin Fennovoiman päätöksen perusteena oli nimenomaan se, että siihen saatiin koottua — siis passiivissa "saatiin koottua" — riittävän vahva suomalainen omistus ja sitä kautta suomalainen osaaminen sekä teknologia- että liiketoimintamielessä. Suomella on yli 40 vuoden kokemus sekä maakaasuyhteistyöstä että ydinvoimayhteistyöstä ensin Neuvostoliiton ja sitten Venäjän kanssa, ja kaikista vaikeuksista huolimatta, mitä poliittisissa suhteissa on tietyissä vaiheissa ollut joko Suomen ja Neuvostoliiton välillä taikka Euroopan ja Venäjän

Pöytäkirjan asiakohta PTK 84/2015 vp

välillä, energia ei ole ollut poliittisen painostuksen kohteena. Energiayhteistyö ei myöskään kuulu pakotteiden piiriin, ei Euroopan unionin toimesta eikä myöskään Yhdysvaltain toimesta.

Kysymyksen käsittely päättyi.